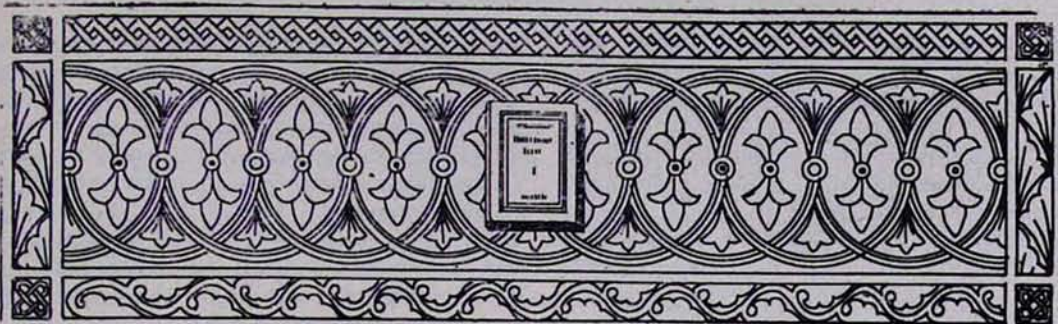

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՈՑ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ագաթանգեղոսի Հայոց պատմության մասը կազմող Վարդապետությունը աշխարհաբար է թարգմանվում առաջին անգամ: Ագաթանգեղոսը թարգմանելիս թե՛ միջին դարերում (հունարենի և այլ լեզուների), թե՛ նոր ժամանակներում (եվրոպական լեզուների) Վարդապետությունը դուրս է մնացել:

Իր բովանդակությամբ Ագաթանգեղոսի Պատմության այս հատվածը բավական ինքնուրույն է: Վարդապետությունը առաջին անգամ թարգմանվել է անգլերենի, առանձին գրքով, Ռ. Թոմսոնի կողմից (The Teaching of St Gregory, An Early Armenian Catechism, trans. by R. W. Thomson, Cambridge, Mass., 1977).

Վարդապետությունը թեև Ագաթանգեղոսի Պատմության բնագրի անբաժանելի մասն է և նրա կազմում եղել է հենց Ե դարից, այսուհանդերձ Ագաթանգեղոսի՝ մեր կողմից կատարված աշխարհաբար թարգմանության մեջ (Ագաթանգեղոս, Պատմություն Հայոց, Երևան, 1977) բաց էին թողնվել, այն հետագայում հրատարակելու նպատակով: Այժմ Վեհափառ Հայրապետի ցանկությամբ այն հրատարակում ենք «Էջմիածին» ամսագրում:

Քառակուսի փակագծերի մեջ բերել ենք այն ենթավերնագրերը, որ Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը և Ստեփան Կանայանցը 1909 թ., հրատարակության մեջ մտցրել էին բովանդակության ցանկում:

[Միասնական Սուրբ Երրորդության ինքնագո աստվածությունը, երկնքի ու երկրի ստեղծումը]

259. Տեր Աստված միակն է իր էությանը և ոչ մեկը չի եղել նրանից առաջ: Չկա այլ Արարիչ այն ամեն ինչի, որը երևելի և աներևույթ է, բացի Հորից ծնված միածին Որդուց և նրա Հոգուց, որ նույն էությունից է, որով ի սկզբանե եղավ աշխարհը, ստեղծվեց ամենագոր կամքի միակ գործությամբ, միասնական Երրորդության մեկ մտածողությամբ, կամքով և բնությամբ: Նրանով էր ստեղծված ամենայն ինչ՝ երկինքն ու երկիրը: Նա ստեղծեց երկինքը ամրածածկ, գմբեթաձև և երկիրը՝ թանձրահատակ, պարփակյալ ու պինդ: Երկինքը ոչ մի բանից չի կախված [դատարկության մեջ], իսկ երկիրը ոչնչի վրա է կանգնեցված, նրա (դատարկության) մեջ կան համատարած անդունդներ՝ խավարամած, աներևույթ, անկազմ, անկերպարանք, անհարդար, անպատրաստ, սովերամած:

260. Ապա իր արարչական խոսքով դիմեց արարչակից Որդուն և համագործ Հոգուն, որը շրջում էր ջրերի վրա: Հայրը հրամայեց, որ ջրերի տակ գոյանան արարածների կարգավորված հորինվածքները: Հայրն ասաց իր խորհրդակիցներին, խոր-

հրդրակատարներին, գործակիցներին՝ թող լինի լույս և ահա եղավ համապիտու լույսը խավարը փարատող և օրաքեր: Դրանից հետո [ստեղծվեց] ջրածածկ, սառնեղեն, ծովը պատող, ջրաթափան [ամուր] հաստատությունը, որով երևաց ամենածին ծաղկաբույս և տնկաբեր ցամաքը: Հետո միասնական երրորդության գործությունն առաջ՝ թող լինեն ջրերի մեջ լուսավորներ, երկնքի խորանանման հաստատության մեջ ճառագայթաձիգներ, լուսավոր գնդեր, նշանացույցներ, ժամանակաչափ [լուսատուներ]: Ապա [ստեղծեց] շնչավոր թռչունների ցեղը, գետունները և ջրածին ձրկները:

261. Հետո երկրից բխեցին ելան չորրորդ տանի ցեղի բոլոր տեսակները, յուրաքանչյուրն ըստ իր կարգի, հիանալիորեն հաստատված աստվածային կամքի նախապատրաստված բարյացակամությամբ ի պատիվ մարդու, որը պետք է կատարեր այն, ինչ հաճելի է Արարչին: Նա իր սեփական կամքով ցուցաբերեց իր բարերարությունը, ստեղծելով բանավոր, իմաստուն, խոսուն արարածին, անխոս, անբան, անմիտ արարածների միջև, որպեսզի իմաստունը ճանաչի Արարչի պատիվը և հաղթանալով Նրա փառքի սքանչելի շնորհքը, գիտակցի, որ պետք է իր կողմից փառավորի նրան և որ նրանով ու նրա միջոցով ամենայն արարածները [իրենց] տեսանելի գործերը որպես փառավորություն նրան մատուցեն:

[Հրեշտակների և առաջին մարդու ստեղծումը: Մարդու աստվածակերպ նմանությունը և անձնիշխան պատիվը]

262. Իսկ աներևույթ [արարածների] մեջ ստեղծեց աներևույթ փառավորիչներին՝ հրեշտակների հոգեղեն, հրեղեն գործերը, արթունների բազմությունը: Սրանք վերին օդում են բնակվում, ջրածածկ հաստատության վրա, իսկ մեզ՝ մարդկանց տեղ է տրված ներքևում այս երկրի հողեղեն բնակավայրում: Քանզի բարերարն Աստված ստեղծել է ամեն ինչ, հաստատելով [արարածների] լինելության կարգը: Սակայն չարը անձնիշխան կամք ունենալով, կործանում է ամեն մի առանձին անհատի: Մինչդեռ Արարիչը ամեն ինչ բարի էր ստեղծել:

263. Ստեղծելով մարդուն, Նա սքանչելագույն կարգով իշխան դարձրեց նրան և ահա այստեղ կարելի է տեսնել հրաշալի, զարմանալի և անհասանելի հրեշտակային կերպարները: «Ստեղծենք, ասում է Նա, մարդուն, ըստ մեր պատկերի և նմանու-

թյան»¹, իսկ արդյոք ո՞ւմ պատկերը Նա նկատի ունի և կամ ո՞ւմ նմանությամբ ստեղծելու էր մարդուն: Քանզի իսկական աստվածությունը հայտնի է որպես անեղծ, անստեղծ, աննյութական: Արդյոք ինչպե՞ս ստեղծվելիքը կարող էր նման լինել իսկական գոյություն ունեցողին կամ սակավիկ հողը՝ Աստուծո բնական գործությանը: Նա տարածությամբ չի սահմանափակված և անչափելի է, անսկիզբ լիություն ունի, բոլորին անմատչելի է, մշտնջենապես նույնը, պարզ և միանգամայն անշարժ:

264. Արդ, ինչպե՞ս կարող էր ինքն իրեն դնել որպես պատկեր ստեղծվողի համար, կամ կալվին կերպարանք տալով, Աստուծո պատկերով ձևել: Ինչպես ասված է «ըստ Աստուծո պատկերի ստեղծեց նրան»²: Նախ առաջ այս խոսքերը նախատեսելով հանդերձալի պատմությունը, ապա անցավ ներկային և սկսեցինք լինել իրեն: Իսկ ինչ որ մոտալուտ [զալիք] է, անմիջապես հայտնի ցույց տվեց: Քանզի տեղը ըստ Աստուծո պատկերի ստեղծեց նրան: Մի կողմից՝ հանուն նրա (մարդու) իմաստության, բանականության, խելամորտության, կենդանության, հոգևոր շնչի, որն առատորեն շնորհեց, որպեսզի նա գիտենա, ճանաչի, տեղյակ լինի և իմանա ամենայն շնորհների աստվածատուր իմաստությունը, բանականությունը, աստվածաճանորությունը, տիրությունը, իշխելը ամենայն երկրաբույս, երկրածին արարածների վրա ու կանխատեսելու գիտությունը և նրան դարձրեց ամենայնի տերը: Ասաց Աստված, թե «երկրի բոլոր բաղցրաբույս սերմերը ձեզ լինեն որպես կերակուր»³: Ապա բոլոր զազաններին, անասուններին ու թռչուններին Նա քերեց մարդու առջև և հնազանդեցրեց: Ապա աստվածային իմաստությամբ [մարդը] խելամուտ եղավ ըստ յուրաքանչյուրի առանձին կերպարանքի ճանաչել և ցույց տալ անունը: Քանզի Տեղը գիտությունը ներշնչեց և նրա գիտությամբ [մարդը] ճանաչեց Նրա արարածներին և Նրան նման համարվեց:

265. Մյուս կողմից նա ասում է. «նման» նրա անձնիշխան կամքի հզորության համար: Քանզի Աստուծո ամենակարողության և ամենաստեղծ գործունեության շնորհիվ երկու պատվական և հարգի արարածներ հաստատվեցին բարերարի կողմից՝ մարդիկ և հրեշտակները: Արդ, մարդուն թողեց իր անձնիշխան կամքին, որպեսզի իր անձնական ազատ կամքով ի

¹ Ծննդ., Ա., 26:

² Ծննդ., Ա., 27:

³ Ծննդ., Ա., 29:

վիճակի լինի բարի գործերի փոխարեն արժանանալ բարերար Տիրոջ և Արարչի շնորհին: Նա դրեց նրա առջև աստվածահանո պատվիրանների գիտությունը, որպեսզի գիտակցի, որ պետք է չարից խուսառալակ և բարին ընտրել իր կամքի ուղղամտությամբ, անձնական գործությամբ, իր անձնիշխան կամքով և ստանալով Արարչից իր վաստակի փոխհատուցումը, պատվի Նրան:

266. Իսկ նմանությունը այսպես պետք է հասկանալ. ամենայն արարածները հարկադրված են ծառայական հնազանդության, որպեսզի չլինի թե համարձակվեն ավելին գործել, քան նրանց հրամայված չափը, յուրաքանչյուրը հարկադրված լինելով հրամանները գործադրել: Բայց Աստված մարդուն հատկապես բազմապատիկ փառավորեց, մտքով հարստացրեց, դարձնելով հոգեպես հրեշտակներին խոնարհագույն ընկերակից:

267. Տես արեգակը, լուսինը և աստղերը ինչքան մեծ են մարդուց, սակայն նրանք նրա կամքին ենթակա են, հարկադրվելով պատվիրանադրի հրամաններին: Ոչ արեգակը դանդաղում է իր ընթացքից, ոչ լուսինը դադարում է նվազելուց և լիանալուց, ոչ էլ աստղերը իրենց կարգից առաջ են անցնում: Ոչ լեռները տեղափոխվում են, ոչ քամիներն են փչելուց դադարում, ոչ էլ ծովը անդհալային սահմանների ծխանքներով իր խռովյալ սաստկությամբ հուզյալ և անդադար կուտակվող մոլեգին ալիքներով, դրված սահմանները կարող է անցնել և ապականել երկիրը և ոչ էլ երկիրը ամեն ինչը բառնալ կրելուց դադարում է: Նրա հրամանով է հորինված ամեն ինչ և Նրա սուրբ և երկնավոր հրեշտակները անդադար փառաբանում են նրան: Նա է, որ հաստատեց երկնքի բարձրությունը, աստղերի թիվը, ծովի ջրերը, երկրի ավազը և լեռների հավասարակշռությունը: Նա է, որ ամպեր է բարձրացնում, արգելում է հողմերը, կրկին երեկո է բերում, դալարություն է տալիս գոսացյալ չոր խոտին և հավաքում է անձրևաշիթերը: Նրա մասին մարգարեության ոգին պատմում է, թե «ո՛վ է չափել իր ափով բոլոր ջրերը, իր թիզով՝ երկինքը և իր քիլով՝ ամենայն երկիրը: Ո՛վ դրեց լեռները կշեռքի վրա և դաշտերը հաշվեց չափիչով»⁵: Ո՞րն է այն տեղը, որ վեր է պահում Նրան, որի խոսքով բոլոր արարածները կախված են մնում: Նա գիտե երկնավոր գնդերի ընթացքը, որոնք օդի մեջ շրջում են և չեն շեղվում, տա-

րածվում են, սակայն զարտուղի չեն ընկնում: Նրանք գալիս են և մնում որպես տարեկան վարձկաններ, հայտնվում են և վատվում ցերեկից մինչև գիշեր, գիշերից ցերեկ հաշորդելով միմյանց են փոխարինում, առանց խանգարելու անարգել վերադառնալով իրենց ժամանակների չափին և փոխվելով տարվա չորս եղանակների, ինչպես Աստված է կարգավորել:

268. Ինչպե՞ս են ընթանում երկնքի հաստատության աստղերի գործությունները, իրենց անդադար ընթացքի հավասարակշռությունը պահպանելով և առանց չափն անցնելու: Կամ որտեղի՞ց են ելնում սաստիկ հողմերի օդաշունչ սյուրերը և ուր են գնում դադարում: Ի՞նչ են ամեն մեկին շնորհ [եղանակները]: Մեկը քաղցրաբուն է, սնուցում է բույսերը, մյուսը սաստիկ է, պտուկներն է բացում, մեկ ուրիշը զգեստներ է հյուսում, գույնզգույն ծաղիկներով զարդարում երկիրը տարբեր երանգներով, մերկ ծառերն է հագցնում, վարսավոր գազաթներն է զարդարում:

269. Որտեղի՞ց են ծնվում ամպաքեր քամիները, որոնք սպառվում են հողմի փայլատակումից, իսկ անձրևները ծնվում են որոտման ձայնից: Ուր տեղը հրամայում է երթալ, գնում են, իջնում, ոռոգում երկիրը, սնում են բույսերը, գիրացնում են մարմնապարար պտուղները: Ո՞ւմ որովայնից են ելնում գետերը իրենց աղբյուրներով, չեն դադարում ելնելով և ոչ էլ հորդում լցվելով:

270. Երկինքն ու երկիրը, արեգակն ու լուսինը և աստղերի բազմությունը, ծովերը, գետերը, գազանն ու անասունը, սողունն ու թռչունը, լողակաճ ձկները, եղածները և լինելիքները՝ ամեն մեկը իր կարգով և յուրաքանչյուրը ենթարկվեցին հրամաններին: Բայց միայն մարդու կամքն է, որ անձնիշխան է թողնված, անելու ինչ կամենա: Ավելի ոչինչ նրանից չպահանջվեց, քան այն, որից զգուշացված էր՝ չհաշակել այդ ծառից, քանզի այսպիսով, Նա արժանի կդարձներ նրան փոքրի փոխարեն մեծամեծ [բաներ] ընդունել և այն բանի համար, որ իր վաստակների դիմաց շնորհ էր վայելում, նա Արարչից կստանար փոքր [արարքների] փոխարեն մեծամեծ շնորհներ: Ահա սրա համար էլ Նա հրամայեց նրան ունենալ անկախ կամքի ազատ իշխանություն:

271. Կամ ինչպե՞ս հողածին մարդը կարող էր Արարչի օրինակով աշխարհ գալ և թեպետ դեռ նորաստեղծ, իր էությանը նմանություն ունենալ անմատույց էականին: Բանզի իր անսահման, անբովանդակելի ինքնությունը գործությամբ արդյո՞ք

⁴ Բթամատի և ցուցամատի բացվածքի չափը:

⁵ Ես., 10, 12:

միայն աստվածային անվամբ մեծարեց ներքին ասելով «բառ պատկերի»։ Սա բոլորովին այդպես չէ։ Քանզի Ս. Գիրքն ասում է, թե «բառ Աստուծո պատկերի ստեղծեց նրան»⁶ և այլուր ասվում է, թե «Աստված հաստատեց մարդուն անեղծության մեջ և բառ իր բարեբար պատկերի ստեղծեց ներքին»։ Մի ուրիշ աստվածամանոյ իմաստություն ևս ասաց, թե «մարդը Աստուծո աստվերն է»⁷։ Սկզբում Աստված մարդուն աստվածային կերպարանքին մերձավոր և ծանոթ դարձրեց, քանզի նա ջանում էր ոչ միայն հաստատել նրան, այլև առավել ծանոթ դարձնել։ Աստված մարդու նմանություն ունեցավ ստեղծելով մարդուն երկրի նոդից։ Նրա երեսին կենդանի շունչ փչեց և մարդը դարձավ կենդանի ոգի։ Իր ձեռքով ստեղծելով մարդուն, նրա մեջ կենդանություն դրեց, փչելով իր բերնով իմաստուն մտավորության, բանականության կենդանի շունչը, որպեսզի արարածը աչքը բացելով ճանաչի Արարչին և ապա Աստուծո բարեբարության, արարչագործության ծանոթ ու մերձավոր, գիտակ ու վկա լինի։

272. Կամ ինչպես ամենայն արարածներին հրամայված էր գոյություն առնել անկյունքականց, աղքատիկ անկերպարան նյութից և [նյութական] կերպարանքին ու հրամանների ձայնին արդեն սուրբ լինելով, առանց հապաղելու բոլոր արարածները հրամանները կատարեցին։ Սակայն իսկական աստվածությունը ծածուկ (անտեսանելի) կերպով առանց նյութական նմանությունների կամ բարձրամասն ազդարարելու իր անհատականության մեջ ունի իր սեփական էությունը։ Սակայն տեսանելի արարածների սիրուն նա նմանություն (ձև) առավ, որպեսզի իրեն խոնարհեցնելով, ունեղացնի արարածներին։ Քանզի եթե այնպես չաներ, ոչ ոք չպիտի կարողանար Նրա բնությունը տեսնել, կամ Նրա ձայնը [լսել], այլ որպեսզի կարողանային նրան տեսնել, որա համար տեսանելի նմանություն ստացավ և ձայնով խոսեց։

273. Արդ, մարդը ստեղծվել է բառ Աստուծո պատկերի և շնորհիվ արարչության գործունեության օժտված է ազատությամբ, իմաստությամբ, բանականությամբ և անկախ պատվով, սակայն ոչ աստվածահատուկ գործությամբ, որը միայն Միածինն ունի, որպես Հոր էության նկարագիրը։ Ապա Աստված իր ստեղծած ամենայն արարած-

ներին տարավ Ադամի մոտ տեսնելու, թե նա ինչ անուններով է կոչելու նրանց։ Թեև պարզ է, թե Ադամը ամենից առաջ Արարչի անունը գիտեր, քանզի նախ և առաջ այդ էր կարևորը։ Աստուծո միածին որդին այսպես էր ասել Հորը «այս է իմ կամքը, որ միայն քեզ ճանաչեն որպես ճշմարիտ Աստված»⁸։ Այսպիսով, Ադամը, իմարկե նախ Արարչի անունը տվեց, քանզի ում երեսից որ կենդանություն էր ընդունել, նախ և առաջ նրան տեսավ։ Արարածներն էլ ըստեղծվել էին նրան Արարիչը ծանոթ դարձնելու համար։

274. Արդ, նա Արարչի ներկայությամբ տվեց անունները իր առջև դրված [կենդանիների] և ծանոթացավ նրանց իրար ետևից, որոնց և նա առհասարակ տիրում էր ոչ միայն անունները տալով, այլև իմաստությամբ և գործությամբ։ Նա դեռ միայն առաջինն էր [մարդկանցից], ինչպես նաև վերջինը։ Բոլոր արարածների մեջ նա միայնակ էր ինքն իր մեծ և ոչ ոք չկար նրան գորավիզ կամ ընկեր և ոչ ոք նման էր նրան։

275. Արդ, Արարիչ Հայրը խորհուրդ առեց արարչակից Որդու և արարչակից Հոգու հետ, առաջին նախաստեղծ մարդու համար եղած նախորդ խորհրդի նման. ինչպես այն ժամանակ ասել էր՝ «եկեք մարդ ստեղծենք մեր կերպարանքի պատկերի նման»⁹, ապա ստեղծեց Ադամին և չգոյությունից նրան հաստատեց կենդանության մեջ։ Նույն ձևով և այստեղ Հայրը առաջ Որդուն և Հոգուն՝ «եկեք Ադամին նրա նման օգնական ստեղծենք, իր պատկերի նմանությամբ և իր կերպարանքի նման»¹⁰։ Ապա զարմանալի բուն տվեց նրան և մի ոսկոր հանելով նրա կողից, այն ձևեց կնոջ պատկերով և կանգնեցրեց նրա առջև։ Իսկ Ադամը կուսեց աստվածատուր իմաստությամբ, թե «այս ոսկորը իմ ուկորներից է և մարմինը իմ մարմնից է, սա կոչվելու է կին, քանզի իր ամուսնուց առնվեց»։ «Այդ պատճառով այցը պետք է լողնի իր հորն ու մորը և հարի իր կնոջը և երկուսը մի մարմին կլինեն»¹¹։

276. 21-^{րդ} որ Աստուծո դիմաց է նա ասել այս բանը այնտեղ, ուր հոգեղենների բոլոր գորբերը Տիրոջ փառքն էին բարձրացնում և մարդն էլ ներկա էր հանդեսին։ Այս խոսքերը ասելով, նա ամենայն գիտությամբ մարգարեացավ բացահայտ դարձնելով

⁶ Ծննդ., Ա, 27։

⁷ Իմաստ., Բ, 23։

⁸ Ա. Կորնթ., ԺԷ, 7։

⁹ Ծննդ., Բ, 7։

¹⁰ Ծովն., ԺԷ, 3։

¹¹ Ծննդ., Ա, 26։

¹² Ծննդ., Բ, 18։

¹³ Ծննդ., Բ, 23-24, Մատթ., ԺԹ, 5, Մարկ., Ժ, 7։

հավերժ արթունի կատարած գործը, երբ ինքը քնած էր: Նա, որ տղամարդուց առնուվեց, գիտեր, և նա ևս գիտեր, որ մարդը երկրից (հողից) է և երկիրը ոչնչից և միայն Աստված գոյություն ունի: Ասելով, թե «թողնելով հորն ու մորը, հարում է իր կնոջը և երկուսը լինեն մեկ մարմին», նա գիտեցավ աշխարհիս բոլոր կարգերը և անեն ինչի վախճանը:

**[Ադամի գրկվելը դրախտից դեպ
պատրանքով]**

277. Դրանից հետո Աստված առավ մարդուն և դրեց Ադամի (Եդեմի) հաճելի դրախտի մեջ: Նրան ցույց տվեց երկու ծառ՝ միընդ կենաց [ծառը], մյուսը՝ բարիի և չարի գիտության: Նա մահվան սպառնալիքով պատվիրեց նրան չճաշակել այն ծառից, քանզի Աստուծո պատվիրանը պահելով, նախանձելի աստվածատուր իմաստությունը պահպանելով և պատվիրանապահությանը նա վայելելու էր աստվածային իշխանությունը [ինքնագոյ] էակի անձեռնմխելի փառքով: Ինչպես վերևում ասացինք, թե հրեշտակներին և մարդկանց թույլ տալով անձնիշխան լինել [միաժամանակ] յուրաքանչյուրին պատվեր տվեց, որպեսզի ամեն մեկը իր հոժար կամքով Արարչի հրամաններին հնազանդ լինի, որի համար առավել փառքի արժանի կդառնա: Արդ, մարդուն փոքր պատվեր տվեց՝ ծառից չճաշակել, քանզի այսպիսով մեծ պատիվ ձեռք կբերեր, ինչպես վերևում ասացինք: Իսկ հրեշտակների գործի բազմությանը պատվեր տվեց՝ իրենց Արարչին անդադար փառաբանել, որը նրանց մեծ պատվի և փառքի մեջ էր պահել, վերին երկնավոր մշտնջենավոր լույսի աներևույթ մեծության մեջ:

278. Արդ մեկը հրեշտակների վերին գործի դասերից, երբ տեսավ Արարչի բարերարության լայն խոստումները մարդուն և որ մարդը մնում էր Արարչի խոսքին, զգուշությամբ պահելով պատվիրանը, ապա իր չար կամքով չարացավ, չար անվանվեց, ուստի և ետ երթալով¹⁴, հակառակադեր և սատանա անունները ծառանգեց: Ապա չարը նախանձելով մարդուն, պատրանքներով այդ փառքից դեպի մահ նետեց, քանզի իմաստունն ասում է, թե «քանադարկուի նախանձով մահը մտավ աշխարհ»¹⁵ խաբեությամբ ապականելով:

279. Արդ, մարդու թշնամին պատրանքի խաբեությունը հնարեց: Տես, թե ինչ է ա-

սում՝ «ինչո՞ւ, ասում է, Աստված ձեզ պատվիրեց ծառից չճաշակել»¹⁶: Սակայն հայտնի է, որ Ադամը ուներ ազատություն, անձնիշխան կամք և աստվածատուր իմաստություն, ճանաչելով Աստծուն իբրև պատվիրանատու և Ադամին՝ պատվիրյալ: Թերևս իսկապես դա անգույշամբ հայտնված էր նրան նախքան պատվիրանը, սակայն դա ամենագետից ծածուկ չէր մնա, քանզի նա սրտի և երկամանց (սրտի գաղտնիքների) քննիչն է¹⁷:

280. Ապա տես, թե ինչ է ասում՝ «եթե ճաշակեք, ասում է, աստվածներ կդառնաք»¹⁸: Նրանց հաղորդեց արդարացումը, իսկ ներքևից ինքը ջանում էր նրանց իր իշխանության տակ վերցնել, որպեսզի նրան վրիպեցնելով ու խոստումից հանելով, թերևս իրեն հնար լինի նրա տեղը ծառանգել: Ինչպես Աստուծո առաքյալը, որը հրմուտ և տեղյակ էր աստվածային խորհրդին, ասում էր, թե «անօրեն իշխանը, երբ կամեցավ աստվածանալ, ձեռքը գցեց և անենայն մարդկանց մեղքով կապեց»¹⁹, որպեսզի նրանց հեռացնելով այդ բարիքներից, նրան հնարավոր լինի խոստացվածը ձեռք բերել: Իսկ նրանք նրա հնարած պատճառաբանություններից խաբվելով, ճաշակեցին և պատվիրանները զանց առնելով, աստվածային փառքից մերկացան:

281. Սակայն պատժի արժանի որդիներին հայրաքար գթալով, նա բարիք է գործում, ինչպես Ս. Գիրքն է ասում՝ «լսեցին Տեր Աստուծո ձայնը, որն օրվա երեկոյան իջել և քայլում էր դրախտում»²⁰: Նրանք փախչելով թաքնվեցին ծառերի մեջ և տերևապատ դարձան, սակայն ամենագետի հայացքից փախչելն անհնար էր: Այս պատճառով նա ասում է, թե «որպես Տեր Աստված, ես մերձավոր եմ, ասում է Տերը, և ոչ հեռավոր Աստված. միթե հնարավոր է մարդուն փախչել ինձանից, իր ծածկույթի տակ թաքնվել, որպեսզի ես չտեսնեմ նրան: Զե՛ որ ինձնով լի են երկինքն ու երկիրը»²¹: Սուրբ մարգարեներից մեկ ուրիշը, որը ճանաչում է մեծությունը, ասում է, թե «ո՞ր երթամ ես քո հոգուց, կամ ուր փախչեմ քո երեսից. եթե ելնեմ երկինք, դու հայտնեղ ես, թե իջնեմ դժողք, այնտեղ ևս մոտս ես»²²: Այս բոլորը գիտենալով հանդերձ, նրանք թաքնվել փորձեցին:

¹⁶ Ծննդ., Գ, 1:

¹⁷ Սաղմ. Է, 10:

¹⁸ Ծննդ., Գ, 5:

¹⁹ Երրորդ Կորնթ., Բ, 16:

²⁰ Ծննդ., Գ, 8:

²¹ Երեմ., ԻԳ, 23-25:

²² Սաղմ. ՇԼԸ, 7-8:

¹⁴ Տես երթալով, տես՝ Երթ լիտս իմ աստանալ, Սաղմ., Դ, 10, Teaching, p. 49.

¹⁵ Իմաստ., Բ, 24:

282. Սակայն բարերարը ձայն տվեց, թե «ո՛ր էս, Ադամ» և հա առաց՝ «Լեւեցի քո ձայնը և երկնեցի, քանզի գնում էիր այստեղ դրախտում, իսկ էս մերկ էի և քաքնեցի»²⁰։ Տեսնում էին Աստուծո, որ մինչև անգամ ոտնաձայնին անտեղյակ չէին։ Այսպիսով բարերարը նախ ոտնաձայն էր հանում գոյուսի առիթ տալով տգետին, որպեսզի մարդը հասնելով քաղություն թեոդ ոտքերին, անձամբ պատմի իր հանգանքները և փրկություն գտնի։

283. Իսկ այն տեղի չունեցավ. սակայն Նա չհամեցավ ամբաստանող լինել և ամբարեկելով հարձակվել, այլ խաղաղարար լնով գիշեց ասելով, թե «ո՛վ ասաց քեզ, թե՛ մերկ ես»²¹, քանզի կամենում էր ներելով իրեն քաշել, որպեսզի Աստուծո քաղությունը նրանց ապաշխարության թերի։ Իսկ երբ սքանով էլ չզգաստացան, այլ ապաշխարի դարձան միմյանց արդարացնելով, ապա Նա դատապարտեց նրանց, վճիռ հաստատեց, որ հատուցեն ու հող դառնան, քանզի Աստուծո դատաստանը ճշմարիտ է բոլոր նրանց հանդեպ, որոնք չար գործեր են կատարում։

284. Դրանից հետո [Ադամի] ըմբոստությունը մեջ քերելով ասում է, թե «ամա Ադամը դարձավ մեզանից մեկը, ճանաչելով բարին և չարը։ Հեռացնենք նրան կենաց ծառից, որպեսզի չլինի թե ոտելով ապրի հավիտյան»²²։ Բայց «Երբև մեզանից մեկը» ոչ թե [նշանակում է] Աստված դարձավ, քանզի իրական էակը չէր նա, այլ ենթադրյալ գոյություն։ Օրինակ, մարդկանց ենթադրած սուտ ատվածները, որոնք հնարվել են մարդկանց անմոտության, հիմարության և սրծության նեղեանքով, ինչպես և ձեզ²³ մոտ էլ տեսա քարապաշտության, փայտապաշտության մոլորությունները, որոնք տգիտությամբ ձեր կողմից պատկերվել են։ Նրանք չեն լսում, չեն խոսում, չեն հասկանում, չեն շարժվում և չունեն չկա նրանց քերականություն։ Թողնելով կենդանի Աստուծո, երկնքի ու երկրի Արարչին, անշունչ, անմոտն թաքերին երկաշտամունք մատուցում, որոնք ոչինչ են։

285. Այդ պատճառով աստվածատես սուրբ մարգարեները իբրև իմաստուն քրիշխներ հոգացել են դարմանելու դեղը,

քստ հիվանդի ցավի պատրաստել, որպեսզի վերացնեն, ջնջեն գայթակղությունը և բոլորովին մեջտեղից հանեն։ Ինչպես նրանցից մեկը աստվածային Հոգու գործությամբ լցված գոչել է ասելով, թե «աստվածները, որոնք երկինքն ու երկիրը չեն անդժել, երկնքի տակ կորչելու են երկրից. այլ Տերը ստեղծեց երկիրը իր գործությամբ և երկինքը ձգեց իր սքանչելի խորհրդով, պատրաստեց տիեզերքը իր ամբողջ իմաստությամբ։ Երբ որոտում է իր ձայնով, քաղում ջրերով լցվում է երկինքը, ասպեր է հանում երկրի ծայրերից, Նա իր եղանակները դրեց անձրևների համար և հանեց հողմերն իր շտեմարաններից»²⁴։

286. Բոլոր մարդիկ գիտությունից են հիմարացել, իրենց անձերին թշվառություն քերելով, ապա իրենք անձամբ իրենց երկնքները ամոթալի են դարձնում, երբ իրենց անձերը ենթարկում են Աստուծո մեծ քարկությանը։ Այժմ պարանք քաղական է հանդիմանելու ձեր մոլորությունը, քանզի այն պատշաճ է իր տեղում։ Արդ այն, որ շարքով սկսեցինք ձեզ պատմել, յուրաքանչյուրը քստ կարգի պատմելու ենք։

287. Այնուհետև մարդուն հանելով հեշտալի հանգստյան դրախտից, դրանից դուրս բնակեցրեց և փակեց նրա համար կենաց ծառի ճանապարհը, որպեսզի այլևս ակամատես անգամ չլինի դրախտի վայելչությանը։ Ապա անեծք իջավ երկրի վրա՝ փուշ և տառասակ, ցավերի հաց և մամկանացու Ադամի մահը։ Սակայն տա մարդասիրության նշան է, ինչպես ասել է Աստված մարգարեի քերականով՝ «քո ըմբոստությունը քեզ խրատելու է և քո չար գործերը կշտամբելու են քեզ։ Ապա դու կգիտենաս, թե չար և դառն է քեզ համար ինձ թողնելը, ասում է քո տեղ Աստվածը»²⁵։ Մի ուրիշը Աստուծո կողմից ասում է, թե «Երբ դու դարձի գաս և հեծե՞նես, այն ժամանակ կսպրեն և կգիտենաս, թե որ ես»²⁶։ Քանզի երբ ճաշակի դառնությունը և մահվան անորոշությամբ պաշարված լինի, անզգալիորեն նրա միտքն է գալու կենաց ծառի հիշատակը և հեծե՞նելով խնդրելու է դրախտի վայելքների մոտենալ։ Հենց նրա դրախտի դեմ հանդիման բնակվելը այս ասածներիս վկայությունն է։

[Ադամի որդիների և առաջին նահապետների ծնունդը]

288. Իսկ բարերարը ոչ միայն դրախտում, այլև դրանից դուրս չէր հեռանում

²⁰ ՄՃՆԳ. 4, 10:

²¹ ՄՃՆԳ. 4, 11:

²² ՄՃՆԳ. 4, 22:

²³ Բոլոր դեպքերում, երբ նույնիսկ հոգեմեկի երկրորդ դեմքով է խոսում, դիմում է Տրդատ թառախորին, նախարարներին և հավաքված բազմությանը (Ապարանգեղոս, պարբ. 246, 252, 258):

²⁴ Երեմ., Ժ, 11—14:

²⁵ Երեմ., Բ, 19:

²⁶ Ես., 1, 15:

հրանցից, երբ բնակեցրեց դրախտին դեմ հանդիման: Իր բարերարության պատճառով հրամայեց երկրում բազմաճառ, ուր և հրանք Արարչի ակնարկած հրամանով երկրում ծնունդներ տվեցին և սկսեցին բազմանալ, ինչպես ասված է՝ «աճեցեք ու բազմացեք և լցրեք երկիրը»³⁰:

289. Ադամի որդիներից անդրանիկը կոչվում էր Կահել (Կայեն) և մյուսը Հաբել: Ապա հրանք ի հայտ բերեցին տվողի իմաստությունը, որա իմաստությամբ նույնիմ անաչելու որպես Արարիչ: Արդ, Կահելը՝ երեց որդին, վերցրեց որպես նվիրելու ընծա՝ արմտիք, ցորենի կապոց կազմեց և Նրան պատարագ (զոհ) մատուցեց: Երբ Հաբելը այս տեսավ, իր գառների հոտից նոր ծնունդը ընծայեց և իր խաչիքի [ոչխարներից] մատուցեց: Իսկ Աստված իր մարդասիրությամբ խոնարհվեց Ադամի որդիների ընծաներին մերձավոր դառնալով: Ապա ընտրություն կատարեց, մեկին անկեղծ գտնելով ընդունեց որպես զոհ, իսկ մյուսին՝ իր եղբոր նկատմամբ չարական գտնելով, դատապարտեց և ետ դարձրեց չարանեղություն պատճառով: Իսկ նա որպես համար մահ նյութեց և սպանեց եղբորը: Ապա երկիրը որպես պատճառով նզովվեց և ինքն էլ անհիծվեց զավակով հանդերձ:

290. Արդ, Ադամը Աստծուց ուրիշ որդի ստացավ, սպանված Հաբելի փոխարեն, որի անունն էր Սեթ: Իսկ այն սպանվածը իր արդարության համար կենդանի է Աստուծո մոտ, քանզի Նա, որ հրան ոչնչից ստեղծեց, ինքն էլ կկենդանացնի հրան երբ որ կամենա, ինչպես շատ դուրսին է ձեզ պատմել: Երբ մենք ձեզ տեսնում ենք հավատի մեջ շերմեռանդ, հիշում ենք Նրան, որի արդարությունը կա և կմնա հավիտյան հավիտենից: Արդ, նենգավոր մարդասպան Կահելը նզովվեց ու անհիծվեց և այդ պատճառով Աստուծո հրամանով անջատվեց: Քանզի Աստված օրհնեց Սեթին և հրան պատվեր տվեց, որ իր օրհնյալ զավակը չխառնվի մարդասպան Կահելի անհիշյալ զավակին: Ապա մարդիկ երկրի վրա բազմացան առ հասարակ երկու ցեղից:

291. Սեթյան ցեղն ունեցավ նահապետներ, որոնք արդար մարդիկ էին մինչև ութերորդ սերունդը: Աստուծո բարերարությունը հրանց մոտիկ էր և Նա միշտ ամենքին մերձավոր էր, եթե չմոռանային Նրա հարազատությունը: Դրա համար Նա հայրերին երկարակյաց դարձրեց և երկարակյաց զավակներ շնորհեց, որպեսզի

զոհն որդիներ ցանկանալով, Աստուծո փնտրեն: Մանավանդ որ շատ կարևոր էր զավակ վաստակելը երկրածինների կյանքում:

292. Նահապետները կարգով հետևյալն են՝ առաջինը Ադամն աստվածաստեղծ, այսինքն Ադամը, ապա Սեթը և հրանից Ենովքը և հրանից Կայանը և հրանից Մադաղիելը և հրանից Հարեղը (Յարեղ) և հրանից Ենովքը: Ենովքը ապրեց հարյուր վաթսուն և հինգ տարի ու ծնավ Մաթուսաղային և Ենովքը հաճո եղավ Աստուծո:

293. Նա բոլոր նահապետներին երկարակյաց եղավ: Քանզի որ հրանք Աստուծո բարերարությամբ սերյալ բազմացան, ապա իրենց ծնունդից հետո էլ երկարակյաց եղան, որպեսզի ովքեր Աստուծով էին ստեղծված, իբրև հայրեր [ամեն ինչ] պատմեն իրենց որդիներին: Քանզի պատվիրանները զգուշացուցիչ էին Աստծուն ճանաչելու համար, ինչպես և ասված է, թե «հարցրու քո հայրերին և հրանք քեզ կպատմեն և քո ծերերին և Բրանք քեզ կասեն»³¹: Այսպիսով, պարզ է, թե այս պատճառով է, որ հրանք երկարակյացներ եղան և ոչ թե բազմաթիվ ծնունդներ ունենալու համար:

294. Քանզի թեպետ Աստված ասաց Ադամին, թե «աճեցեք ու բազմացեք և լցրեք երկիրը»³², սկզբից գիտեմալով այն նյութական բարիքների մասին, որոնք լինելու էին, սակայն Աստված ոչ միայն բազմաճառում [ակնարկեց], այլև այն բանին, թե կամենում էր, որ հրանք մշտնջենական անմահության անցնեն: Ինչպես տեսնում ենք, Ենովքը երկարյին կյանք վարելուց, ամուսնանալուց և ուղիղ վարքով որդիներ ծնելուց հետո, կենդանի վերացավ անմահության վիճակին: Այդ բանը միայն մեկ մարդու համար չէր, այլ հրա դուրս գալը պետք է այլոց ճանապարհ բացեր: Նա բոնությամբ չկասկածեց կյանքին, այլ հաճելի կյանքի պարտքը [արդեն] հատուցել էր: Նույն օրինակով Աստված կամեցավ ամենքին անմահության փոխել, այստեղ [կյանքը] վայելելուց հետո:

295. Ութերորդ սերնդի (դար) բոլոր մարդիկ մահվան ենթարկվեցին, [քանզի] մեղքերին ծառայելով մոռացան Արարչին, աստվածային կյանքից հուսալորույս լինելով և ապականելով իրենց ուղիղ ճանապարհը: Աստված հրանց իրենց կամքին թողեց, հրանցից վերցնելով իր մարդասիրական շնորհների ոգին և հրանց ստեղ-

³¹ Բ. Օր., ԼԲ, 7:

³² ԾԱՆԴ., Ա, 28:

³⁰ ԾԱՆԴ., Ա, 28, Թ, 1, 7:

ծած լինելուն զղջաց: Աստուծո զղջալը՝ նրա ամագին հոգատարության նշանն է, որ թերևս այսպիսով կարողանա մոռացողներին հիշեցնել արարչական զորությունը: Նրանք խառնվել էին կայենի անհիմն սերնդի հետ, պոռնկության ալյանդակ վարքի և մեռելոտի ուտելու մեջ: Երկիրը միանգամայն զազրելի և զարշելի դարձավ մարդկանց վարքի պատճառով, ինչպես ասում է [Ա. Գիրբը], թե «ամենքը միանգամայն գլուխըցին ամբարշտության մեջ և ամեն մարդ պղծեց իր մանապարհը երկրի վրա»²⁵:

[Նոյի տապանի շինությունը և ջրհեղեղի տիեզերքը ջնջելը: Բաբելոնի աշտարակի շինությունը և լեզուների բաժանումը]

296. Արդ այդ ժամանակ գտնվեց մի արդար մարդ արդարացյալ տոհմից, որին Նոյ էին կոչում: Սա Աստուծո հանդիմանելով սիրվեց նրանից: Հրաման ստացավ Աստծուց փայտն արվելի պես տապան պատրաստել, բազում տարիների աշխատանքով, քանզի Նա [կամենում էր] պարծիլ թշվառ ցեղը: Այնուհետև Նա խոստացավ Նոյին հանդերձ ընտանյոր և բոլոր շնչավորներին վերցնել տապանի մեջ և ամենապահ ձեռքով փակել տապանը: Ապա ավազապատ [ծովի] անդունդները բշելով ցամաքի վրա, երկրից արձակված հեղեղի հոսանքով հանդերձ, հեղեղառատ, ծովապատիժ բարկությանը, ջնջեց երկրներից ներքև եղած [ամեն ինչ] և սոփաբան ողողելով սրբեց: Պատուհասի անցնելուց հետո, Նա արդար մարդուն հավիտենադիր ուխտով կարգեց հայր աշխարհի և տեր երկնի: Նրան երկարակյաց դարձրեց, որ պատմի գալիք սերունդներին իր բարկության տիեզերական պայմանը:

297. Սակայն միատոհմ, միալեզու ազգը բազմացավ և խորհուրդ արեց կյոռ երկնամերձ աշտարակ շինել, մշտնջենավոր լինելու սահմանված, փոխանակ հավիտենական Աստուծո, որի անունը հիշվելու է հավիտյան հավիտենից և հիշատակը ազգից ազգ: Իսկ Նա բարձրագույն ներգործությամբ ցույց տվեց աստվածային գիտությունը՝ խառնակելով, շփոթելով և տոհմակից ազգը բազում, ալյալեզու, օտարաձայն միմյանց անմանոթ ազգերի բաժանելով, երկրի երեսին սփռեց, որպեսզի այլևս իրենց համար կամայական սահմաններ չորոշեն, այլ հնազանդ ընթանան Աստուծո հավիտենադիր սահմաններում: Ազ-

գերը բաժանելով, լեզուները խառնակելով և Ադամի որդիներին ցիրուցան անկով, Նա բոլոր ազգերին սահմաններ կարգեց ըստ Աստուծո հրեշտակների թվի:

[Աբրահամի հավատի կոչը: Աստուծո երևալը և պարզական զավակի խոստումը: Հակոբի Տիրոջ տեսնելը և սովի պատճառով նրա երթալը Եգիպտոս իր Հովսեփ որդու մոտ]

298. Եվ քանի որ ցրված ազգերը աստվածամոռաց գիտությամբ յուրաքանչյուր տարվել էր նյութական արարածների պաշտամունքով, մոլորության անդունդը խոտորեցին: Ապա մի մարդ աստվածային ազդեցությամբ ելավ, ըստ ամենայնի երանելի, որի անունն էր Աբրահամ: Ուղեկից լինելով ճշմարիտ Աստուծո, նրա հրամաններին հետևելով հնազանդվեց: Նրան խոսքն ուղղեց Աստված, թե պետք է ելնի իր հաքեներից: Հանգի Աստված պատրաստակամ է իրենից խնդրողների նկատմամբ:

299. Արդ, ելավ Աբրահամը իր հայրենի երկրից հետևելով աստվածային հրամաններին և հավատով քալեց: Նա արժանի եղավ ընդունելու մեծ ավետիսը և իր Աբրաչի կամքը կատարեց: Գնալով օտար հեթանոս ազգերի մեջ, պանդխտեց և ըստ աստվածապաշտ սովորությունների, բազում տարիներ իր անձի վրա համբերությամբ [ներություն] կրեց:

300. Երբ նրա իննսունինգ տարին լրացավ, Աստված երևաց Աբրահամին, ուխտ կրեց նրա հետ և խոսեց ու վերացավ: Եվ դարձյալ Մամբրեի մոտից եկած հրեշտակների միջոցով պարզական զավակը խոստացավ, թե նրա որդին գալու էր մտրմով, մարմին էր առնելու Աբրահամի սերունդից և լինելու էր Աբրահամի որդի և բոլոր հավատացյալների համար արդարության հաշր և արդարների մահապետ էր կարգվելու:

301. Նա ստացավ նաև անթիվ բազմությամբ սերունդ ունենալու մարմնավոր խոստումը: Նույն ձևով նաև Նա խրատեց Սողոմոնացոց չարագործ երկիրը կուրացվածների [օրինակով]. ապա երբ նրանք չհամոզվեցին, կրակաբեր անձրևներ իջեցրեց և աստվածահաստատ բարկությանը վճիռ դատեց:

302. Դրանից հետո կատարեց նրան զավակի խոստումը, քանզի տվեց նրան որդի՝ Իսահակը: Դարձյալ երևաց Աստված Աբրահամին և փորձելու համար պահանջեց, որ Իսահակին որպես զոհ մատուցի, որով նա հանդերձյալ [կյանքի] ավետիսն ստա-

²⁵ Եսեդ., 2, 6:

²⁶ Եսեդ., 2, 12:

ցավ: Նույն ձևով Աստված երևաց նաև Արարիմի որդի Իսահակին, հիշեցնելով նրան հայրենի երկիրը:

303. Իսկ Տերը ծանոթ դարձավ և երևաց նաև Իսահակի որդի Հակոբին՝ սբանչելագույն տեսիլքով՝ դա մի սանդուղք էր, որը հասնում էր երկինք ամենայն հրեշտակների հետ մեկտեղ: Իսկ երբեմն Նա երևում էր իբրև սոսկական մարդ և գիշերային մեհակով էր մղում: Բայց մարգարեն ասում է, որ հրեշտակն էր [մեհամարտում]: Նա նրան կաղացրեց, նրան աստվածատես անվանեց և սա մշտական հիշեցումն էր Տիրոջ երևալու մասին, որը փայլեցնելու էր Հակոբի սերունդը:

304. Այսպես սովորական և մերձավոր դարձավ Նրա երևումը, նույնիսկ հեթանոս թագավորներին տեսիլքով երևաց, որպեսզի պահպանի իրեն ճանաչողներին: Արանց մասին [Ս. Գիրքը] պատմում է, թե «նրանց սիրուն կշտամբեց թագավորներին, որպեսզի չմերձեան Տիրոջ օծյալներին»³⁵, հայտնի դարձնելով, թե «արդարև Հակոբը Տիրոջ բաժինն է և Իսրայելը նրա ժառանգության վիճակը»³⁶:

305. Նա ամեն ժամանակ հետևում էր նրանց, օգնելով, օրհնելով, որ աճեն և սերունդը բազմանա պանդխտության մեջ: Նա սովի պատճառով բերեց նրանց Եգիպտացոց երկիրը բերանի հացի համար: Այնտեղ նրանք մնացին հինգ մահապետների [ժամանակ] աքրահամյան դարաշրջանից [հաշված] մոտավորապես չորս հարյուր երեսուն տարի: Այնտեղ կարելի էր տեսնել մարդասեր Աստուծո շնորհների բարձրագույն առավելությունը Եգիպտացոց երկրում. քանզի մի մարդու, որ բանտարկված էր որպես կալանավոր, Նա հանեց, բարձրացրեց ու հայտնի դարձրեց մարգարեական արվեստով և Եգիպտացոց տեր դարձրեց:

[Հակոբի որդիների չափաչափ տանջանքը Եգիպտոսում և Մովսեսի ձեռքով նրանց դուրս գալը անապատ]

306. Դրանից հետո Նա բազմացրեց իր ժողովուրդը Եգիպտացոց երկրում և տեսավ, որ նեղված են նրանցից: Արդ, Տերը եկավ-երևաց Եբրայեցոց ժողովրդից մի մարդու, որին շատ էր հավանել, արժանի գտել աստվածային խորհուրդներին և որի անունն էր Մովսես: Երևաց նրան Քորեբ լեռան վրա, որպես մոլորեցում մեջ բորբոքված բոց: Նա Մովսեսին պատմեց նրա

հայրենի երկրի մասին, նրան ցույց տվեց իր Հավան անունը և ուղարկեց Եգիպտոս: Ընդ որում Նա տեսակ-տեսակ հարվածներով տանջեց եգիպտացիներին, որպես խրատ:

307. Իսրայելացիներին դուրս հանեց ասպով և սյունաձև լույսով ու բոցադեղ կրակի սպառնալիքով հովանավորեց: Ծեղքեց ծովախոր անդունդները, ջրասույզ անելով եգիպտացիներին և անցկացնելով ժողովրդին անապատ հանեց, որը հրաշալի ձևով նկարագրված է: Տարավ Քորեբ, հանեց (Սինե) լեռը և այնտեղ Սինայի (Սինեական) լեռան վրա աստվածային ամպից խորան դրեց, որի մեջ կար ճառագայթաձիգ սյունաձև գունդ և մեզն ու մտախորհրդ վարագույրի նման լեռան շուրջը պատել էին: Այնտեղ կար բլուրավոր հրեշտակների բանակ:

308. Այնուհետև կանչեց Մովսեսին աստվածակերպ տեսիլքը ցույց տալու: Սա հրատակագույն ձևով նկատեց ոտքի պատվանդանը՝ կայտազույն գոհարանման շափուղա աղյուս, զուտ ջինջ երկնագույն, հիշեցնելու համար կալի³⁷ և ջրի (ծովի) գործը և սանձարձակ ժողովրդի լրբենի սիրտը, իսկ փառքի աթոռից և նրա շուրջը ահավոր փայլ երևաց, իբրև բորբոքյալ հուր:

309. Աստված, որն ամբողջովին լույս է, ամբողջովին համբավ, ամբողջովին տեսիլք, ամբողջովին խոսք, ամբողջովին գործություն, ամբողջովին իմաստություն, կենդանի հոգի, վառող հուր, անփոփոխ լույս, անպատում փառք, անքնին տեսիլք, անբավ մեծություն, երևաց նրանց որչափ որ նրանք կարող էին դիմանալ Նրա տեսիլքի մեծությանը: Դրանից հետո Նա անձամբ երևաց քահանաներին ծերերով հանդերձ և ամբողջ ժողովրդին եկավ-երևաց, բորբոքյալ կրակի տեսիլքով և մի ձայն շեփորի նման պատվիրանների պատգամներ դրեց նրանց՝ Աստուծո ձեռքը գրել էր քարեղեն տախտակների վրա, որ նրանք հարգեն նրա արդարությունը և պահեն նրա պատվիրանները: Ասաց նրան (Մովսեսին), թե «զայիս եմ ամպերի մեջ հանդիպելու իսրայելացիներին, որ խոսեն քեզ հետ, որպեսզի հավատան քեզ»³⁸: Նա երեկաց կառքով, քերովքեցնելով, ամպի սյունով և միգախառն հրով:

310. Երբ երկրորդ անգամ եկավ կանգնելու Տիրոջ առջև, ասաց՝ «Եթե ես քեզանից գթություն գտա, քեզ ցույց տուր ինձ,

³⁵ Սաղմ., ԺԴ, 14—15:

³⁶ Բ Օր., ԼԲ, 9:

³⁷ Ակնարկ է եգիպտացոց վատ արարքներին, Ելից, Ա, 14: Teaching, p. 58.

³⁸ Ելից, ԺԺ, 9:

որ գիտեամքն քո անունը, քանզի ես ողորմություն գտա քեզանից»³⁰։ Տերն ասաց նրան, թե «չես կարող իմ երեսը տեսնել, քանզի մարդ չի կարող ինձ տեսնել ու ապրել, քայց ամա քեզ կդնեն ժայռի խոռոչի մեջ և իմ փառքը քո կողքով կանցկացնեն»³¹։ Նա ցույց տվեց նրան, որ գրած ու ողորմած է և երևաց նրան խոնարհություն, որպեսզի նա չմեռնի, փրկվի ու ապրի։ Նա ամբողջ ժողովրդի դիմաց եկավ-երևաց և նրա ձայնը բոլորը լսում էին, երբ նա Մովսեսի հետ էր խոսում։

311. Այսպես բազում օրեր լեռան վրա հսկում կատարելով, ակամա տես լինելով և հոգով ներշնչված օրենքների գիրքը լեռան վրա առանալով, ուսուցանում էր Իսրայելի որդիներին, որոնց [Աստված] իր դրած պատվիրանները շնորհեց և աշխարհի արարչագործության պատումը տվեց Մովսեսին։ Ցույց տվեց նաև նմանողության մի աննյութական խորան։ Երբ Մովսես Իսրայելի որդիներով հանդերձ տեսավ, ըստ ցուցադրված օրինակի, նյութական խորան պատրաստեց, որպեսզի Աստված նրա մեջ բնակվի։ Նա հաճախ խոսում էր Մովսեսի հետ և պատմում էր կարգած օրենքների բյուրապատիկ օրինակներ։ Նա անընդհատ նրանց հետ էր անապատի օթևաններում և ամալոր հրաշքներով տարավ-հասցրեց խոստացյալ [երկիրը]։

312. Նա նրանց հետ էր անապատում և այնտեղ նրանց շրջեցրեց բառասուն տարի, որպեսզի մոռացվի նրանց դիցապաշտ քառապաշտության սովորությունը, որ թերևս կարողանան իրենցից մի քիչ փարատել հեթանոսական սնուտի ուսմունքները, որոնք նրանց թակարդել էին անմտության պատճառով։ Քանզի նա այսպես մտածեց՝ թե չար սովորություններով հանելով նրանց եգիպտացոց երկրից, գուցե այնտեղ, ուր տարվեին, նրանք տեսնեն, որ ժողովուրդը էլ ավելի չար է և իրենք ևս չարքի մեջ առավել բոքոքովին, ինչպես օրինակ, օդը, որ տեսնելով հուրը, ավելի է հրդեհ բոքոքում։ Նա ուզեց նախ քերել նրանցից հնացյալ աղտը և նրանց առաջնորդելով Քանանացոց պիղծ ազգերի դեմ, բանդել, արմատախիլ անել նրանց և [Իսրայելացիներին] այնտեղ բնակեցնել։

313. Այս բանի համար նա շրջեցրեց նրանց անապատի մեջ, ուր Նա անձամբ լեռան վրա երևաց։ Նա Մովսեսի գործած տեսակ-տեսակ նշաններով ու հրաշքներով հրաճանգեց Աքրահամի զավակներին։ Քաղցր մանանայի երկնավոր հացով կե-

րակրեց նրանց, վնասից ջուր քիշեցրեց, վտակներ հոսեցրեց ծարավների համար և բանակատեղու վրա յորամարգի տեղացրեց նրանց փափազը գոհացնելու համար։

314. Այնտեղ ևս նրանք Արարչին դառնացրին, բարկացրին իրենց սովորական չար վարմունքով։ Բարերար Աստուծո փոխարեն հորթ կանգնեցրին, նրա անունը Աստված դրեցին և փրկիչ կոչեցին։ Այդ պատճառով Աստուծո բարկությունը նրանց վրա եկավ և ժողովրդի անթիվ բազմություն կոտորվեց, որի համար էլ նրանք եղավ խոստացյալ երկիրը չմտնել։ Ապա անապատում կորան, կոտորվեցին ամենքն առհասարակ՝ Իսրայելի որդիների անօրեն, [Աստուծո] դառնացնող ազգը։

315. Եվ մեծ մարգարեն Մովսես Աստուծո հրամանով եկավ լեռը և այնտեղ մեռավ ու մինչև օրս ոչ ոք չի կարողացել գտնել նրա գերեզմանը։ Իսկ նրանք սերելով քաղնացան անապատում և ամենևին չգիտեին, որևէ մեղք կամ չարի ներգործություն։

[Հակոբի որդիների Ավետյաց երկիրը մուրըր։ Դատավորների իշխանությունը և Դավթի թագավորությունը]

316. Արդ, Մովսեսի ձեռքով և Աստուծո հրամանով նրանց վրա մի քնտիր այր գորավար և առաջնորդ էր կարգվել, որի անունն էր Հեշուլ (Ցեշուլ, Ցեսու)։ Սա անապատից վերցնելով արքանամյան սերունդը՝ Իսրայելի որդիներին, շարժվեց-գնաց Խոստացյալ երկիրը։ Նա արմատախիլ արեց, կործանեց ամբարիշտ յոթը ազգերին, և նրանց (Իսրայելացիներին) քերելով բնակեցրեց։ Այստեղ նա տեղ ցույց տվեց և նախ հանուն Տիրոջ տաճար շինեցին։ Աստուծո հրամանից հայտնի էր, որ միայն Նրան իրավունք ունեն պատարագի ողջակեզը մատուցել, ուր Աստված բնակված էր մարդկանց մեջ։ Ապա նրանց դատավորներ տվեց, որոնք ըստ Աստուծո կամքի դատում էին նրանց և յի էին մարգարեական հոգով։ Սակայն երբ դատավորները մեռնում էին, նրանց տարիների միջև բնկած ժամանակ դարձյալ Աստուծո նկատմամբ ամբարիշտ դառնալով, աստվածներին պաշտամունք էին մատուցում և պատկերներին երկրպագում։ Դրա համար նրանց կրկին մատնեց օտար ազգերի ձեռքը և՛ հեթանոս թագավորների միջոցով խրատում էր նրանց։

317. Դրանից հետո իրենք Աստուծո թագավորներ խնդրեցին և Նա տվեց նրանց։ Սրանց միջից բարձրացրեց Դավթին, որը յի էր սուրբ հոգով և նրա մասին վկայեց սկի, թե «գտա Դավթին» Հեսսեի (Ցեսու)։

³⁰ Եղեք, ԼԳ, 13:

³¹ Եղեք, ԼԳ, 20-23:

որդուն, իմ արտի համեմատ մարդուն, որն անելու և կատարելու է իմ բոլոր ցանկությունները⁴¹։ Նա կանգնեցրեց նաև նրա արթորը և նրա զավակի արթորը։

**[Աստուծո երևումը մարգարեներին
Երանաժողով տեսիլներում և հրեշտակներին
մտրդկանց պահապան կարգերը]**

318. Ապա դարձյալ կարելի էր տեսնել այնտեղ պարզակալան երկրում գունդ-գունդ մարգարեների, որոնք նաև տեսնողներ էին կոչվում, իրենց [երևացած] աստվածային հայտնությունների համար։ Նրանք բարձրաձայն պատմում էին Իսրայելի տոհմերին, ըստ յուրաքանչյուրի կարգի, ինչպես Դավիթ արքան երգեց համաշխարհային տերությունը, թե «Տեր, Տեր իմ, ինչ սքանչելի է քո անունը ամբողջ երկրի վրա»⁴²։

319. Քանզի մեկին երևաց կառքով, իբրև պայծառագույն գորավար, և մեկ ուրիշը տեսավ Հիմափուրցին (Աստուծո), դատավորի նման դատական արժույթն նստած կամ մարդու Որդու նման, որը երկնքի ամպերի վրա էր գալիս. մեկ ուրիշն էլ [տեսավ Նրան] իբրև մի մարդու, որը սեղանի (խորանի) վրա է, ինչպես ասում են՝ «տեսա Տիրոջը, որը սեղանի վրա էր»⁴³։ Տեսնում էս, որ թեպետ իբրև մարդ երևաց, ճանաչված է որպես Տեր։

320. Իսկ մեկ ուրիշն էլ տեսավ դեռ ավելի սքանչելակերպը. «Տեսա Տիրոջը արժույթն բարձրացած և վեցթևյան սերովբեների գունդը Տիրոջ շուրջը»⁴⁴։ Ուստի այս ամենը աստվածային ձևով պետք է հասկանալ և Աստված էլ Աբրահամին ու բոլոր սերունդներին անհամար և հաճախագույն տեսիլներ ցույց տվեց։ Ինչպես մարգարեն էլ ասում է Տիրոջ կողմից, թե «Ես տեսիլները հաճախակի դարձրի և մարգարեների ձեռքով մամուլություններ գործեցի»⁴⁵։

321. Նա ազգերի բաժանման, լեզուների խառնակության և Ադամի որդիների ցիրուցան անելու ժամանակ սահմաններ կարգեր ըստ Աստուծո հրեշտակների թվի։ Ինչպես իրենք հրեշտակներն էլ պատմել են ցանկալի Դանիելին, յուրաքանչյուրի սահմանների մասին և որոնց բարեբարն Աստված պատժեց, սակայն բարկության մեջ հիշեց իր ողորմությունը։ Որպեսզի աստվածակարգ անուշահոտ հոգիները ո-

գիների պիղծ գնդից, ռազմաշունչ դևերից մարդկային ազգը աներկյուղ պահպանեն և պատրաստեն աստվածամերձ գիտություններ։ Ինչպես երանելի Դավիթը քննելով պատմում է, թե «Տիրոջ հրեշտակների բանակները շրջապատում են իրենից երկյուղածներին և Նա պահպանում է նրանց»⁴⁶։ Մեծն Հակոբը (ասում է), թե «հրեշտակը, որ ինձ պահում էր իմ մանկությունից»⁴⁷։ Իսկ Ամենատերը, թե «Իմ հրեշտակը (դեպքում) առջևից է գնալու քո ճանապարհները պատրաստելու համար»⁴⁸։ Նրա պահպանությունը այն բանի համար է, որ սիսանական [բնությանը], բայց բաժանբաժան եղած ազգերին, որոնք Աստուծո երեսից ընկած են, աստվածամերձ գիտությունը ծանոթացնի, որպեսզի թերևս նրա երևելի արարածների միջոցով նրանք ծանոթացան աներևույթ Աստծուն։

322. Քանզի «մեկ արյունից ստեղծեց մարդկության բոլոր ազգերը, որ բնակվեն երկրի երեսին, հաստատեց որոշված ժամանակները (եղանակները) և նրանց բնակության սահմանները, որպեսզի փնտրեն Աստծուն և թերևս զննեն ու գտնեն»⁴⁹։ «Նրա աներևույթ [արարածները] ի ըսկզբանե աշխարհի, ծանոթ և տեսանելի են եղել ստեղծվածների միջոցով»⁵⁰։ քանզի Տերը իր արժանավորներին մերձավոր է։ Նույնպես և Տիրոջից են ամենայն պահպանությունները, քանզի, ուր Տերն է, այնտեղ են նաև հրեղենների (հրեշտակների) բոլոր բանակները։ Ինչպես Հակոբ հայտապետեց, ըստ նրան եղած հայտնությունների, միանգամայն հրեշտակների բանակի մեջ էր գտնվում, քանզի հրեշտակները ըստ իրենց մամուլությունների, կարգված էին մարդասեր Աստծու կամքով պատգամաբեր լինելու մարդկության համար, որը հասկանալի է վեցթևյան սերովբեների օրհնակով։

323. Քանզի թեև նրանք մարմնեղեն թեվավորներ չեն, այլ մամուլությամբ թևավորներ, այսուհանդերձ հրեշտակները սուսկական մարդու կերպարանքով երևում են։ Նրանք Աբրահամին և Դովտին մարդկային արտաքինով հայտնվեցին. նրանցից մեկը Դանիելին երևաց որպես մարդ. նույնպես և ծանր տեսիլքով հայտնվեց Գեդեոնին։ Չաքարիան լեռներում հեծյալ գնալիս, տեսավ [հրեշտակին], իսկ Հեսուն

⁴¹ Գործք, ԺԳ, 22:

⁴² Աստվ., Ը, 2:

⁴³ Ամովս., Թ, 1:

⁴⁴ Ես., 2, 1-2:

⁴⁵ Ովս., ԺԲ, 10:

⁴⁶ Սաղմ., ԼԳ, 8:

⁴⁷ Ծննդ., ԽԸ, 15-16:

⁴⁸ Մատթ., ԺԱ, 10, Մարկ., Ա, 2, Դով., Է, 27, Մադաթ., Գ, 1:

⁴⁹ Գործք, ԺԷ, 26-27:

⁵⁰ Հռովմ. Ա, 20:

հանկարծակի տեսավ հենց մարդու կերպարանքով և աներկյուղ հարցրեց նրան՝ «մեզանից էս, թե մեր թշնամիներից»³¹ և ապա տեղեկանալով, թե Աստուծո զորքերի զորավար է, գնդին ընկավ, երկրպագեց: Նույնը կատարվեց նաև բոլոր հրեշտակատեսներին:

324. Այսուհետև ճշմարիտ համարենք, որ հոգևոր ցեղի ամեն տեսակ մարդկային կերպարանքով ի հայտ գալը մարդկանց, եղել է Աստուծո հրամաններին հնազանդվելու և տարբեր ժամանակներում ծառայություն մատուցելու համար տրված [զգուշացում]: Եվ նրանք ոչ միայն նույն կերպարանք են պահպանում. նրանց աննյութական անձերի մասին մարգարեն իսկ գուշակում է, թե «Նա իր հրեշտակներին հոգիներ է դարձրել և պաշտոնյաներին՝ կրակի բոց»³², քանզի «նրանք ծառայող հոգիներ են, որոնք առաքվում են սպասավորելու փրկության ժառանգորդներին»³³:

325. Այս մասին Մովսեսը ոչինչ չի պատմել, որպեսզի չլինի թե մտավոր և բանավոր հոգիները անզգա արարածներ համարվեն, այլ նրանք ծառայական սպասավորությամբ իրենք վերցրած կերեն Աստուծո փառքի մեծության հրամանները: Բայց ինչ վերաբերում է նրանց բնության ի վերուստ ստեղծված լինելուն, մարգարեները բարձրաձայն հայտնում են, թե «Նա իր հրեշտակները հոգիներ դարձրեց»³⁴, իսկ մյուսը, թե «ես եմ Տեր Աստվածը, որ հաստատեց երկինքն ու երկիրը, որի ձևերը հաստատեցին երկնքի բոլոր զորքերը»³⁵: Բայց եթե նրանք նյութական լինեին, ապա տեսանելի պիտի լինեին, ոչ աներևույթ և առհասարակ ոչ որի [հատուկ] չպիտի հայտնվեին: Իսկ եթե այսպես է ստեղծվածների համար, որչափ ևս առավել Աստուծո էության աներևույթ բնույթը պիտի համարվի անստեղծ և անմատչելի:

326. Բոլոր աստվածատես կատարյալներին Նա միատեսակ մարդկային նմանություններով երևում է ըստ տարբեր ժամանակների և ճանաչվում է իր ձայնից և հրամաններից, եթե մարդակերպ է երևում, քանզի մարդկանց հետ է խոսում, հրավիրելով խոստացյալ քարիքների տեսիլքին և միշտ չէ, որ Նա նույն կերպարանքը իր վրա է վերցնում: Նա ի վիճակի է ցույց տալ ճշմարտությունը նմանությամբ, որի մեջ բոլոր դժվարությունները դյուրին են և

անհնարինները՝ հնարավոր: Նա կարող է ամեն ինչ անել և ոչինչ անկարելի չէ Նրա համար: Նրան տեսնողները նրա մասին բարձրաձայն գոչում էին, թե չափավոր հայտնություններից նրանք ճանաչեցին անչափելին, աներևույթը և վայրկենական տեսիլքով իմացան էական գործությունը ըստ իրենց կարողության:

327. Արրահամ հայրապետն էլ Նրան ամբողջ երկրի տեր և դատավոր կոչեց, իսկ մեծն Մովսեսը՝ ինքնագո Աստված և ամեն ինչի Արարիչ: Նա ցանկանում էր տեսնել Նրա փառքը, քանզի բոլոր մարգարեներն էլ տեսնողներ են: Մեկն ասել է, թե «Տերը, Տերն առաքեց ինձ և նրա Հոգին»³⁶ և թե «Տիրոջ քերանք խոսեց այս»³⁷: Իհարկե ով որ քերանից է լսում, նրա կերպարանքին էլ ականատես է լինում: Մեկ ուրիշը պաղատանք մատուցելով ասում է՝ «Տեր, Տեր, ահավասիկ խոսել իսկ չգիտեմ, քանզի մանուկ եմ»³⁸: Տեսնում ես, «ահավասիկ» ցույց է տալիս նրա ներկայությունը: Բոլոր հրամանաբեկները իրեն Տիրոջ կողմից եկածներ, միահամուռ բարձրաքարքառ աղաղակեցին. մեկն ասաց, թե «խոսեց գործությունների Տերը»³⁹ և մեկ ուրիշը՝ «ամենակալ Տերը հրամայեց»⁴⁰: Իսկ Ամովսի լեզվով Նա միանգամայն ճանաչվում է նրա այն խոսքերից, թե «Աստված ոչինչ չի անի առանց իր խորհուրդների հայտնելու իր ծառաներին՝ մարգարեներին»⁴¹:

[Աստված երևում է զանազան նմանությամբ՝ մարդկանց ընտելացնելու համար]

328. Արդ, հայտնի է այսուհետև մեր ասածներից, թե սկզբում նախաստեղծ մարդուն էլ նույն նմանությամբ երևաց, ինչպես և հետագայում բոլոր աստվածատես կատարյալներին նույնը արեց, որ չլինի թե օտար կամ անձանոթ կերպարանքով տեսնողներին խրտնեցնի: Մանավանդ թե ավելի լավ է, որ որդին աստվածատես հորից տեղեկանալով դյուրությամբ նախապատրաստված լինի, որպես ընտանի [երևույթի] և լսածը ականջով ու աչքով նկատի: Ինչպես և երանկի Հորը, Աստուծո սիրելին, արդարը ասել է Աստուծո, թե «իմ ականջների խողովությամբ ես առաջինը քեզ

³¹ Յես., Ե, 13:

³² Սաղմ., ԺԳ, 4:

³³ Եբբ., Ա, 14:

³⁴ Սաղմ., ԺԳ, 4:

³⁵ Ովս., ԺԳ, 4:

³⁶ Ես., ԽԸ, 17:

³⁷ Ես., Ա, 20, ԾԸ, 14:

³⁸ Եբբ., Ա, 6:

³⁹ Ես., ԽԵ, 13, Եբբ., Ը, 3:

⁴⁰ Զաք., Գ, 9, Մաղ., Ա, 9:

⁴¹ Ամովս., Գ, 7:

լսեցի, բայց հիմա իմ աչքն էլ քեզ տեսավ»⁶², որին և ասել է Աստված՝ «պնդացրու քո մեջքը տղամարդու մեան և մի համարիր, թե որևէ օտարոտի բան երևաց քեզ»⁶³:

329. Քանզի սկզբում էլ Աստված երևաց ըստ ազդարարության, ինչպես [Սուրբ Գիրքն] ասում է, թե «ըստ Աստուծո պատկերի ստեղծեց մարդուն»⁶⁴: Ուստի ամբողջ հավերժության մեջ նույն մեանությամբ փառքի Աստվածը երևում է, ինչպես Ստեփաննոս Վկան ասել է, թե «Փառքի Աստվածը երևաց մեր հոր Աբրահամին»⁶⁵: Եվ նրանք բոլորն էլ Նրան կոչեցին Տեր Սաբավով (Աստված) և ամենակալ Աստված:

330. Արդ, Աստուծո երևալը մարդու մեանությամբ տեսնողների տկարության պատճառով էր և ոչ թե այն, որ Աստուծո անչափելի բնությունը սահմանափակ և կողմնափակ է և ոչ էլ այն, որ Նա, որով լցված է ամենայն ինչ, երբեմն երևում է իր սահմանները փոխարինելով ուրիշ սահմաններով: Այլ Նա զիջելով և հնարամտությամբ ընտելացնում է նրանց մեանություններով, որպեսզի ճշմարիտ կերպարանքին մերձավոր, Աստուծո [էությունը] խորամուխ և հայտնապես տեսնող դարձնի, քանզի անկասկած ճշմարտությունը պետք է փնտրել մեանության մեջ:

331. Նրան ցանկացալ տեսնել նաև մեծըն Մովսեսը: Քանզի թեպետ ձեռքը ձեռքին և բերանը բերանին Մովսեսը ճանաչեց ու դեմ առ դեմ խոսեց Աստուծո հետ, սակայն նա ձգտում էր հասնել ճշմարիտ գեղեցկության, ասելով Աստուծո, թե «ցույց սուր ինձ քո անձը»⁶⁶: Բայց տես պատասխանը՝ «ոչ ոք կարող է տեսնել Աստուծուն և ապրել»⁶⁷: Ապա ավելի փոքր նշանակով նվաճում է իրեն հայցողներին, իսկ իր բնական անտեսանելիությունը պահպանում է, վասնզի անհասանելի է:

322. Տեսնում ես, որ անտեսանելի է անողներին և քննողներին անհասանելի իր առանձնահատուկ կերպարանքով: Քանզի Նրա մեանությունները ոչ թե նյութական կերպարանքներ են, այլ անցողիկ տեսիլքներ, իսկ ճշմարտությունը՝ նրա էական բնությունն է: Մի մեանություն ցույց տվեց նաև Մովսեսին նյութական խորանի օրհնակով, ըստ որի նա նյութական խորան

կազմեց: Եվ մի տաճար ցույց տվեց Եզեկիելին որպես տաճարի օրինակ: Նույնպես և առաջին մարդուն Աստված ցույց տվեց մի աննյութական մեանություն մարդու կերպարանքով, որպեսզի նյութական տարրից մարդ պատրաստի ճշմարտությանը մոտիկ ձևով: Քանզի Աստված իր անզոջական բարերարությամբ առաջին մարդուն կարգադրեց, որ իրեն մերձավոր ծանոթ լինի և խորամուխ աստվածային վայելքին:

333. Նրանց վրա մեկը մյուսի ետևից Աստուծո Հոգին առատագույն թափվեց, Խորալեյի ցեղի դասադաս և գունդագունդ սուրբ մարգարեների վրա, որոնք ըստ Աստուծո կամքի իրենց ժողովրդին պատվիրեցին Աստուծո հրամանները զգուշությամբ պահել: Նրանք ընտրյալ ազգ էին և պատվեր էին ստացել չմերձենալ այլ ազգերին և չխառնակվել հեթանոսների տոհմերին, որպեսզի չսովորեն նրանց մեղքերը:

334. Իսկ նրանք խառնակվեցին և խնամությամբ ապականվեցին նրանց հետ, վերցրին, սովորեցին նրանց կոսպաշտությունը, թագավորներով ու իշխաններով խառնակվեցին: Դրա համար մարգարեն տրտունջք ասելով գոչեց, թե «խառնակվեցին հեթանոսների հետ և նրանց արարքները սովորեցին, նրանց կոտորեցին ծառայեցին և նրանք սրանց համար որոգայթ եղան»⁶⁸ և թե «իրենց որդիներին ու դուստրերին զոհեցին դևերին և անբիծ արյուն թափեցին՝ իրենց որդիների ու դուստրերի արյունը, որ զոհեցին Քանանի կոտորեցին»⁶⁹:

[Խորալեյի որդիների ազատումը Եգիպտոսի ծառայությունից և նրանց Ավետաշաց երկրի ազգերի կոտորելը պաշտելը]

335. Արդ, այն ժամանակ, երբ Տերը հարվածեց Եգիպտացոց երկիրը, որպեսզի նրանց (խորալեյացոց) այնտեղից հանի, եգիպտացիների բոլոր անդրանիկներին կոտորեց, իսկ նրանց այնտեղից փրկեց: Այդ պատճառով Նա ուխտ դրեց նրանց հայերի հետ՝ նվիրել իրենց անդրանիկ որդիներին Տեր Աստծուն: Բայց դրա փոխարեն նրանք իրենց որդիներին և դուստրերին հեթանոս աստվածներին զոհեցին, բազմաթիվ շինեցին այն երկրում, որը Տեր Աստվածն իրն էր անվանել և իր ժառանգության վիճակն էր կոչվել: Իսկ նրանք Նրա փոխարեն պատկերներ կանգնեցրին և քարերին ու փայտին երկրպագեցին: Երկիրը շաղախվեց աստվածների հետ շնա-

⁶² Յովբ., ԽԲ, 5:

⁶³ Յովբ., Խ, 2—3:

⁶⁴ Ծննդ., Ա, 27:

⁶⁵ Գործք., Է, 2:

⁶⁶ Ելից., ԼԳ, 13:

⁶⁷ Ելից., ԼԳ, 20:

⁶⁸ Սաղմ., ԺԵ, 35—36:

⁶⁹ Սաղմ., ԺԵ, 37—38:

նախ արյունով և նրանք շատացրին մարմնի պոռնկությունը: Այսպիսով նրանք պղծյալ էին իրենց վարքի մեջ:

336. Երբ նրանք մտան այն երկիրը, որ Նա տվել էր նրանց, հրամայեց ջնջել այդ երկրում եղած անօրեն ցեղերին: Սակայն նրանք չկոտորեցին, այլ դաշնակից դառնալով, ուխտեր հաստատեցին անօրեն ցեղերի հետ, որոնց միանալով ամբարշտություն ժառանգեցին: Քանզի Աստված երկրի բնակիչներին հանել էր երկրի բնակությունից, նրանց չար արարքների պատճառով: Իսկ նրանք նորից մտնելով նույն ձևով երկին միաբանեցին նրանց հետ, իրենց թագավորներով, իշխաններով և բանակներով հանդերձ:

337. Իրա հետևանքով Տեր Աստված իր առաջին գործյան և մարդասիրության պատճառով նրանց մոտ մարգարեներ առաքեց սպանելի պատգամներով, որպեսզի ես դառնան իրենց անօրեն գործերից և պաշտեն ամենայնի արարիչ Աստծուն, որն իր մարդասիրությամբ գթալով ողորմել էր նրանց չարության վրա: Նա մարգարեների միջոցով տրտնջում էր նրանցից, թե «փայտին առաջին՝ դու ես իմ հայրը և բարին, թե՛ դու ես մեզ ծնել, իսկ ինձ թիկունք դարձրին և ոչ իրենց երեսները»⁷⁰:

338. Արդ, չար և անմիտ ազգը կորացյալ ելավ մարգարեների դեմ, բարկոծեց ու սպանեց և այնչափ կոտորեց, մինչև որ մարգարեներից մեկն աղաղակեց, թե «ես միայն մնացի»⁷¹: Նրանք մարգարե սուրբ անունն առնելով, գործածեցին սուտ և անարգ քրմերի համար:

339. Նույն ձևով այս ժանտաքարո ազգը չկամեցավ լսել հաս առավածատես ճշմարիտ մարգարեներին, որոնք պատմում էին առավածային ճշմարիտ Որդու աշխարհ օտարադ, մարմնավորությամբ հանդերձ: Ուստի նրանց ստավել ևս մահվան մատնեցին և ոչ որ չմնաց, որին չսպանեին պեսպես տանջանքներով:

[Իսրայելի որդիների գերությունը Բաբելոն: Յոթանասուն տարուց հետո նրանց ազատությունը և տաճարի նորոգությունը]

340. Այս պատճառով Տեր Աստված բարկացավ այդ ժողովրդի վրա և զարշելով

իր ժառանգությունից, նրանց (իսրայելացիներին) մատնեց հեթանոսների ձեռքը: Նա մատնեց նրանց այն մարդկանց ձեռքը, որոնց աստվածները պաշտել սիրեցին և նրանց հետ պոռնկացան: Սրանց որպես տանջողներ, թշնամադուրներ և գերողներ հարուցեց նրանց դեմ: Ինչպես և ասում է, թե «մատնեցի նրանց իրենց հեթանոս հովանիների ձեռքը, նրանց աստղները տիրեցին նրանց, թշնամիները նեղեցին նրանց և խոնարհեցրին իրենց ձեռքերի տակ»⁷²: Քանզի թեև բազում անգամներ փրկել էր նրանց նեղիչների ձեռքից, սակայն նեղությունից փրկվելուց հետո նույնը առավել հաճախ կրկնեցին, դառնացրին Աստծուն իրենց մտածություններով և կորացան իրենց անօրենության մեջ:

341. Սակայն նայեց Աստված նրանց նեղություններին, լսելով նրանց աղոթքների ձայնը և հիշեց այն ուխտը, որ նրանց հայրերի հետ ունեցել էր: Գթաց նրանց բոտ իր սեծ ողորմության և նրանց շնորհ արեց ընդդեմ բոլոր գերողների: Տեր Աստվածը փրկեց նրանց և հեթանոսների միջից՝ հավաքեց նրանց, յոթանասուն տարի հետո վերադարձրեց գերությունից, Բաբելոնի երկրից, Ասորեստանի կողմերից: Վերստին շինեց ավերակները և նորոգեց իր անվան տաճարը, նրանց մարգարեությունն տվեց, վերահաստատեց բահանայությունը և անեն ինչ վերստին նորոգեց: Ապա իր խոսքը առաջ բերեց, որը դարաշրջաններ անցնելուց հետո Նա իրագործեց իր Միածնի միջոցով:

342. Քանզի ամենագետը ոչ թե հետո իմացավ Որդու գնալ-երևալը աշխարհին և մարդկանց բարձրացնելը ավագության փառքին, այլ հենց սկզբից առաջադրված նպատակը Նա վերջում կատարեց: Այն խորհուրդը, որն Աստուծո մոտ հավիտյան ծածկված էր, այժմ հայտնվեց իր սրբերին, քանզի արդարներին ժամանակավորապես երևացող նմանությունները՝ գալիք հավիտենական ճշմարտության գուշակություններն էին:

⁷⁰ Սաղմ., ԾՆ., 41—42:

⁷¹ Հմնտ. Սաղմ., ԾՆ., 43—47:

⁷² Երեմ., Բ., 20:

⁷³ Ես., 109., 21: